

Експерт: д-р Томе Неновски

2. Надворешна трговија

Кулминирањето на светската економска криза и навлегувањето на македонската економија во фазата на рецесија имаа најсилно манифестирачко дејство во надворешната трговија на земјата во текот на цела 2009 година. Тоа е разбирливо ако се има предвид фактот дека РМ е мала и отворена економија (со преку 90 отсто), односно дека нејзиниот економски развој во многу голема мера е условен од случувањата во светската економија и особено во земјите со кои таа, традиционално, остварува најинтензивна економска размена. Новонастанатите состојби се претворија во сериозни ограничувачи на реализирањето на планираните мерки и активности во областа на надворешната трговија. Всушност, потребите наложија почетно планираните активности во значителна мера да се заменуваат со други мерки и активности заради санирање на последиците од засилувачката рецесија. Тоа е, впрочем, главна карактеристика на надворешната трговија и на актуелниот извештаен период.

2.1. Планирани и спроведени активности на Владата на РМ во периодот на известувањето

2.1.1. Подобрување на деловниот амбиент

Во текот на извештајниот период Владата на РМ ги продолжи претходно започнатите активности за создавање подобри услови за дејствување на економските субјекти во земјата. Тие, главно се сведуваат на следното:

- продолжи (од 1 јануари 2010 година) започнатото намалување на придонесите за пензиско, здравствено и социјално осигурување, со цел намалување на оптовареноста на фирмите со тој вид трошоци;

- продолжи намалувањето на дел од надоместоците што претпријатијата ги плаќаат кон државните институции, што е особено забележливо кај надоместоците што тие ги плаќаат за добивање информации, податоци и документи од Агенцијата за катастар и недвижности;

- засилена е динамиката за востановување катастар на недвижности;

- намалени се царинските стапки за увоз на 426 производи, суровини и репроматеријали. Најголемо намалување има на царинските стапки што се пресметуваат при увоз на производи, суровини и репроматеријали за потребите на текстилната индустрија. Таа мерка е во согласност со претходно утврдената динамика на намалување на царинските стапки што е договорена со Светската трговска организација, но и во функција на зголемување на конкурентноста на соодветните готови производи на меѓународниот пазар, а со тоа и за поттикнување на извозот;

- од 1 јануари 2010 година пренесени се надлежностите за управување со акцизните давачки од Управата за јавни приходи на Царинската управа што треба да услови нивна рамноправна и поенергична наплата;

- засилена е промоцијата на царинење на стоките во просториите на фирмите, наместо на царинските терминали, односно воспоставено е т.н. локално царинење на начин како што тоа се прави во ЕУ. Тој систем на царинење ги ослободува претпријатијата од плаќање терминалски и шпедитерски услуги.

Тие и останатите претходно донесени мерки и спроведени активности условија во текот на периодот на известувањето РМ да добие уште едно високо признание за економската слобода на дејствување на претприемачите на територијата на земјата. Имено, според извештајот на „Херитиџ фондејшн“ и на весникот „Волстрит журнал“, РМ во 2009 година била рангирана на 56 место, односно за 22 места подобро отколку во претходната година според измерениот Индекс за економска слобода. Притоа, карактеристично е што РМ најдобро се покажала во делот на фискалната слобода и во слободата на надворешната трговија. РМ најлошо е рангирана во делот на корупцијата и заштитата на сопственичките права, што е сигнал и патоказ за идно дејствување на македонските власти за зголемување на економската слобода на претприемачите на нејзината територија.

Покрај тоа, угледниот дневен весник од САД „Њујорк Тајмс“ ја смести РМ на одличното 21 место како туристичка дестинација што треба да се посети.

Тие показатели ја означуваат силината на реформите што се спроведуваат во РМ, но кои, поради дејството на економската криза, се недоволни за реализирање позначајни остварувања на планот на вкупниот економскиот растеж, а во тие рамки и на извозот на стоки и услуги во анализираниот период.

2.1.2. Поттикнување на надворешната трговија

Во извештајниот период Владата на РМ продолжи со реализирање на некои од програмските активности во правец на подобрување на условите за размена со странство и за зголемување на конкурентноста на домашните производи на странските пазари. Меѓу тие, позначајни се следните активности и мерки:

- на 19 декември 2009 година беше воспоставена визна либерализација за граѓаните од РМ кога тие патуваат во земјите од т.н. „Шенген зона“. Тој чин нагло ги зголемува можностите на македонските претпријатија за поенергичен настап на странските пазари. Резултатите од него може да се очекуваат во претстојниот период;

- се засили реализацијата на проектот за давање субвенции на агенциите што ќе донесат странски туристи. Воспоставен е систем според кој, туристичка агенција што ќе донесе група од десет туристи од земјите од соседството што ќе реализираат, барем, три ноќевања со појадок во категоризиран објект, ќе добие субвенција од 100 евра;

- Зголемен е бројот на агенти-протори на македонската економија во странство за нови осум лица;

- Континуирано се спроведува кампањата “Инвестирајте во Македонија“ во најдобрите светски медиуми и др.

2.1.3. Остварени резултати во надворешната трговија

Рецесиските движења во РМ продолжија и во текот на извештајниот период. Тоа неминовно се манифестира врз нејзините надворешно-трговски резултати кои во овој извештај се презентирани на годишно ниво (за 2009 година).

Во 2009 година трговската размена со странство се намали за 28,6 проценти во однос на нејзината големина во 2008 година. Поради намалувачката странска побарувачка, особено на производи од металската, текстилната и кожарската индустрија, извозот на стоки и услуги во 2009 година се сведе на 2.691,5 мил. долари, што е за 32,4 проценти помалку во однос на неговата големина во претходната година. Како резултат на преземените рестриктивни мерки на монетарната политика и на вкупната опаѓачка тенденција на домашната економија, увозот на стоки и услуги од странство, исто така, бележеше надолни големини. На крајот на 2009 година увозот на стоки и услуги изнесуваше 5.043,1 мил. долари, што е за 26,4 проценти помал износ од остварениот во претходната година. Таквите движења условија намалување и на обемот на трговскиот дефицит, кој на 31.12.2009 година се сведе на 2.351,6 мил. долари. Овојпат, причина за трговскиот дефицит не беше побрзорастечкиот увоз од извоз, туку поинтензивното намалување на извозот од намалувањето на увозот. Сето тоа, заедно, придонесе покриеноста на увозот со извоз да се сведе на 53,4 проценти.

И покрај значително подобриот амбиент за привлекување странски директни инвестиции, тоа во 2009 година отсутуваше, првенствено поради дејството на светската економска криза. Од една страна, во земјата влегуваа многу мали износи на нови странски директни инвестиции. Од друга страна, недостатокот на средства во домицилните фирми присили поголем дел од странските инвеститори во РМ остварената добивка во претходните години да ја репатрираат во своите матични земји. Тоа имаше силно негативно влијание врз обемот на странските директни инвестиции во РМ.

Според тоа, и во анализираниот период е забележлив тренд на намалување на економската размена со странство врз сите основи, што е една од позначајните причини за намалувачките тенденции на бруто домашниот производ на земјата во 2009 година.

2.2. Што не е реализирано или не е целосно спроведено во анализираниот период

Оценката за (не)реализирани активности во областа на надворешната трговија на земјата е сериозно ограничена поради новонастанатите услови во светската, а со тоа и во домашната економија.

Наспроти планираното зголемување, приливот на странски директни инвестиции и размената на стоки и услуги со странство во извештајниот период беа значително пониски од планираните. Програмската определба на Владата на РМ за зголемување на странските директни инвестиции се реализира бавно и покрај значително подобрената клима за економско дејствување на странските инвеститори и зголемената економска слобода на претприемачите. Размената на стоки и услуги со странство и натаму бележи помали вредности во однос на остварените во претходниот период. Тоа, особено е карактеристично за остварениот извоз чија големина во 2009 година беше значително помала од

неговиот програмиран пораст за 15 отсто годишно. Меѓутоа, при оценката на големините на трговската размена со странство треба да се имаат предвид бројните ограничувачки влијанија на актуелната светска економска криза кои се спомнати на повеќе места во овој извештај. Сето тоа, заедно, дејствуваше ограничувачки врз остварувањето на планираниот годишен пораст на бруто домашниот производ на земјата, кој во текот на 2009 година забележа негативна вредност од околу 1 процент во однос на неговата големина во претходната година.

И покрај значајните остварувања на планот на денационализација на имотот и негова евиденција во катастарот, сеуште има проблеми околу дефинирањето на карактерот на сопственоста на определени градежни подрачја, што ги одвлекува странските, но и домашните претприемачи од позначајни инвестиции во РМ.

Истовремено, сеуште има слабости во деловниот амбиент во земјата кои негативно влијаат врз работењето на домашните и на странските инвеститори. Меѓу нив, позначајни се растечката финансиска недисциплина на економските субјекти (избегнување на плаќање на меѓусебните побарувања и обврски), сеуште присутните слабости во брзината и ефикасноста во реализирањето на стечајните и ликвидациските постапки против фирмите итн. Тие проблеми ја влошуваат финансиската состојба на добрите и чесните фирми, а со тоа и можноста за зголемување на нивната конкурентност и на нивните вкупни производствени и продажни перформанси на странските пазари.

Како во претходниот период, така и во извештајниот период не беше доволно силно изразена активноста на македонските агенти во странство за промовирање на домашните производи на традиционалните и на алтернативните светски пазари.

2.3. Можни ризици од (не) спроведувањето или од недоволно квалитетното спроведување активностите

Најсилен ризик на којшто во претстојниот период ќе биде изложена македонската економија, а во тие рамки и нејзината надворешна економска размена, се согледува во интензитетот и правците на движење на светската економска криза и од брзината на излегување на македонската економија од фазата на рецесија. Во тие рамки, за РМ е особено важно темпото со кое од кризата ќе излегуваат нејзините најважни надворешно-трговски партнери (Германија, Русија, Италија, Грција и Србија), со кои таа остварува, речиси, 50 отсто од сопствената надворешно-трговска размена. Тоа е разбирливо ако се знае дека најголем дел од извозната побарувачка на македонските производи ја диктираат тие земји и дека најголемиот дел од постојните странски директни инвестиции во РМ се од некои од тие земји, а особено од Република Грција, која се соочува со најсериозни финансиски проблеми во однос на сите останати земји од ЕУ.

Евентуалното зголемување на побарувачката на стоки и услуги од страна на тие земји ќе услови зголемување на побарувачката за металски, текстилни, земјоделски, кожарски и други репроматеријали, суровини и производи од РМ, кои се главни содржински елементи на македонскиот извоз. Во спротивно, ако кризата во тие земји продолжи да се манифестира во друга форма и интензитет, тогаш тоа за македонскиот извоз и во иднина ќе претставува силен ограничувачки фактор.

Сериозен ризик и неизвесност за надворешната трговија на РМ може да претставуваат цените на спомнатите извозни, а особено цените на металските производи. Очекуваното зголемување на тие цени благопријатно ќе дејствува врз целината на таа размена на РМ со странство, и обратно. Од друга страна, неизвесност со голема доза на ризик претставува можниот пораст на цените на енергенсите, а особено цената на нафтата на светските пазари, како резултат на нејзината растечка побарувачка условена од позитивните промени во одделни делови од светската економија.

Македонските извозни и увозни фирми и во претстојниот период би можеле да се соочуваат со проблемот на рестриктивна монетарна политика заради одржување на фиксноста на девизниот курс на денарот. Повратен проблем од таквата монетарна политика може да се појави во евентуален недостаток на приливи во државниот буџет, што би било причина за натамошно задолжување на државата кај банките, а со тоа и за истиснување на приватниот сектор од можностите за поенергично кредитирање на неговите стопански активности.

Најпосле, несомнено значење и ризик за идните движења во економијата, а, со тоа, и за движењата во надворешно-трговскиот сектор, претставува евентуалното недобивање датум за преговори на РМ со ЕУ за членство на РМ и недобивањето покана за членство на РМ во алијансата НАТО.

2.4. Општа стручна оценка за спроведените активности во периодот на известувањето, со можни препораки

Во анализираниот период Владата на РМ ги продолжи активностите за унапредување на економската размена со странство. Тоа, особено, се однесува на перманентното подобрување на деловниот амбиент во земјата.

Меѓутоа, светската економска криза и рецесијата која ја зафати македонската економија придонесоа остварените резултати на надворешно-трговски план да бидат значително помали од очекуваните. Кон таквите остварувања, соодветно влијание имаше и несинхронизираното дејство на фискалната и монетарната политика во соочувањето со рецесијата. Тоа услови нагло намалување на трговијата на РМ со странство.

Може да се очекува дека со слични проблеми, ограничувања и ризици македонската економија ќе се соочува и во поголемиот дел од 2010 година. Големата зависност од степенот и брзината со кои најважните трговски партнери на РМ ќе излегуваат од актуелната економска криза, зависноста од начините и брзината со која македонската економија ќе излегува од фазата на рецесија и неизвесностите што произлегуваат од (не)добивањето датум за преговори за членство на РМ во ЕУ, се најсилните ризици, но и ограничувачки фактори со кои македонската економија во целина, и нејзината надворешна трговија посебно, ќе се соочуваат во претстојниот период. Поради тоа, надлежните треба будно да ја следат состојбата и во даден момент синхронизирано да ги активираат и насочуваат макроекономските инструменти за дејство во правец на постепено излегување на економијата од рецесијата и тоа со што е можно помали повреди. Се разбира, на тој пат РМ и натаму ќе се соочува со сериозни проблеми кои, главно, произлегуваат од

неадекватната структурираност на македонската економија (увозно зависна и недоволно интернационализирана, односно извозно структурирана).